

REALIZACJA ZASADY TRAKTOWANIA KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI JAKO *ULTIMA RATIO* NA PŁASZCZYŹNIE STOSOWANIA PRAWA KARNEGO

MIROŚŁAWA MELEZINI*

DOI: 10.26399/iusnovum.v13.2.2019.16/m.melezini

Teza, że kara pozbawienia wolności powinna być traktowana przez ustawodawcę i praktykę wymiaru sprawiedliwości jako *ultima ratio*, należy współcześnie do uznanych i wyrażonych w obowiązującym Kodeksie karnym (z 1997 r.) zasad polityki kryminalnej. Jest to konsekwencją uznania wysokiej wartości wolności człowieka, która to wolność, obok życia i zdrowia, należy do najcenniejszych dóbr jednostki¹. Ponieważ pozbawienie wolności, z racji swej treści, jest odczuwane jako bardzo dolegliwe, a przy tym obarczone licznymi wadami (m.in. prizonizacja, rozłąka z osobami bliskimi, deprywacją potrzeb, niską efektywnością ograniczania przestępczości recydywistycznej)², zmusza to do ograniczania stosowania kary pozbawienia wolności na korzyść kar wolnościowych, a także do skracania czasu jej trwania.

Proces wypierania kary pozbawienia wolności przez nieizolacyjne sankcje karne obserwowany jest od wielu lat i przynosi stopniowe zmiany w systemie karania³. Nie jest to proces zakończony, bowiem pomimo postępu w zakresie redukcji stosowania kary bezwzględnej pozbawienia wolności w dalszym ciągu utrzymuje się w naszym kraju wysoki poziom populacji osób osadzonych w zakładach karnych

* Mirosława Melezini, prof. dr hab., Katedra Prawa i Administracji na Wydziale Nauk Społecznych i Humanistycznych Państwowej Wyższej Szkoły Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży; e-mail: mmelezini@pwsip.edu.pl; ORCID: 0000-0001-6168-5590

¹ Zob. Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego, w: *Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1997, s. 141.

² Zob. F. Ciepty, *Sprawiedliwościowa racjonalizacja wymiaru kary kryminalnej wobec współczesnych tendencji polityki karnej w Polsce*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017, s. 247–259, oraz powołaną tam literaturę; T. Szymanowski, *Recydywa w Polsce. Zagadnienia prawa karnego, kryminologii i polityki karnej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 293–313.

³ Zob. M. Melezini, *Sankcje alternatywne wobec kary pozbawienia wolności w polskim prawie karnym na tle standardów międzynarodowych*, w: *Meandry prawa karnego i kryminalistyki. Księga jubileuszowa prof. zw. dra hab. Stanisława Pikulskiego*, red. J. Kasprzak, W. Cieślak, I. Nowicka, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2015, s. 187–208.

(w 2017 r. ok. 74 tys.), z ogromną liczbą skazanych na karę pozbawienia wolności oczekujących – z powodu braku miejsc w zakładach karnych – na jej wykonanie (w 2018 r. ponad 44 tys.).

Tymczasem już Kodeks karny z 1997 r.⁴, w pierwotnym brzmieniu przyjmując nową filozofię karania odpowiadającą demokratycznemu państwu prawa i nowoczesnym tendencjom rozwojowym europejskiego prawa karnego, urzeczywistniał od dawna wyrażane w doktrynie dążenia do rezygnacji z nadmiernej represyjności prawa karnego oraz do racjonalizacji karania. Twórcy kodeksu karnego uznali, że „kara pozbawienia wolności jest karą zbyt drogą pod każdym względem, żeby można nią było bez ograniczeń szafować”. Podkreślali, że w nowym ujęciu Kodeksu karnego kara pozbawienia wolności służyć ma przede wszystkim ochronie społeczeństwa przed niebezpiecznym dla porządku prawnego sprawcą, co oznacza rezygnację w polityce karnej z jej dominacji. Natomiast w wypadku sprawców tzw. drobnej i średniej przestępczości kara ta ma stać się karą subsydiarną, stosowaną wtedy, gdy inna kara i środek karny nie mogą spełnić celów kary⁵.

Traktowanie bezwzględnej kary pozbawienia wolności jako *ultima ratio* w odniesieniu do drobnej i średniej przestępczości było bezpośrednią konsekwencją konstytucyjnej zasady proporcjonalności (stosunkowości) wyrażonej w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Zgodnie z tym przepisem, „ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa i porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”. W tym kontekście kara pozbawienia wolności musi być postrzegana jako konieczna ingerencja prawno-karna dla ochrony określonych wartości konstytucyjnych (ochrony tak dóbr jednostkowych, jak i dóbr ogólnospołecznych). Może być wymierzana jedynie wtedy, gdy inny środek – mniej dolegliwy – nie jest wystarczający dla osiągnięcia celów ochronnych wymienionych w art. 31 ust. 3 Konstytucji⁶.

Konstytucyjna zasada proporcjonalności znalazła swój ustawowy wyraz w rozwiązaniach Kodeksu karnego dotyczących układu katalogu kar i konstrukcji sankcji karnych oraz w przyjętych zasadach i dyrektywach wymiaru kary⁷.

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553).

⁵ Zob. A. Zoll, *Założenia politycznokryminalne kodeksu karnego w świetle wyzwań współczesności*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 9–10, s. 47; A. Marek, *Nowy Kodeks karny – zasady odpowiedzialności, nowa polityka karna*, „Monitor Prawniczy” 1997, nr 12, s. 475.

⁶ Zob. W. Wróbel, *Zasady wymiaru kary i środków karnych*, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I*, red. A. Zoll, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 735–736 i 804; M. Królikowski, R. Zawłocki, *Aksjologiczne i normatywne uwarunkowania odpowiedzialności karnej*, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 10–13; M. Melezini, *Założenia aksjologiczne systemu reakcji karnych na przestępstwo na tle kodeksu karnego z 1997 roku*, w: *Aksjologiczne podstawy polskiego prawa karnego w perspektywie jego ewolucji*, red. A. Grzeškowiak, I. Zgoliński, Wydawnictwo Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2017, s. 121–122.

⁷ Więcej na ten temat zob. M. Melezini, *System środków reakcji prawnokarnej. Rys historyczny*, w: *System Prawa Karnego. Tom 6. Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, red. M. Melezini, wyd. 2, C.H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2016, s. 54–68; M. Melezini, *Środki karne jako instrument polityki kryminalnej*, Wydawnictwo Temida 2, Białystok 2013, s. 94–99.

Nowe podejście do kary pozbawienia wolności zostało odzwierciedlone w szczególności w treści art. 58 § 1 k.k., który ustanowił dyrektywę nakazującą traktowanie bezwzględnej kary pozbawienia wolności jako *ultima ratio* w wypadku przestępstw zagrożonych alternatywnie karami nieizolacyjnymi, tj. grzywną, karą ograniczenia wolności oraz karą pozbawienia wolności. Dyrektywa ta odnosiła się do wszystkich typów przestępstw zagrożonych sankcją alternatywną, w których kary nieizolacyjne (grzywna i kara ograniczenia wolności) występowały obok kary pozbawienia wolności co do zasady w rozmiarze do roku lub do 2 lat, a wyjątkowo do lat 3 oraz do lat 5. Zgodnie z pierwotnym brzmieniem art. 58 § 1 k.k. jeżeli ustawa przewiduje możliwość wyboru rodzaju kary, sąd orzeka karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania tylko wtedy, gdy inna kara lub inny środek karny nie może spełnić celów kary. W konsekwencji ustanowiony w art. 58 § 1 k.k. priorytet kar wolnościowych i środków karnych przed bezwzględną karą pozbawienia wolności obligował sąd do szczegółowego uzasadnienia decyzji o wyborze bezwzględnej kary pozbawienia wolności oraz wskazania powodów odrzucenia możliwości orzeczenia jednej z kar nieizolacyjnych lub środka karnego, albo kombinacji tego rodzaju sankcji karnych. Idea traktowania bezwzględnej kary pozbawienia wolności jako *ultima ratio* została rozszerzona także na inne przestępstwa zagrożone wyłącznie karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat, co znalazło wyraz w art. 58 § 3 k.k. W takim wypadku istniała możliwość orzeczenia zamiast kary pozbawienia wolności występującej w sankcji – grzywny albo kary ograniczenia wolności, w szczególności jeżeli sąd orzeka równocześnie środek karny. Trzeba jednak podkreślić, że ustanowiona w art. 58 § 3 k.k. dyrektywa wymiaru kary nie nadawała karze pozbawienia wolności charakteru wyjątkowego (*ultima ratio*). W rezultacie szczegółowego uzasadnienia wymagało przejście na karę wolnościową. Dopelnieniem powyższych rozwiązań było ustanowienie możliwości odstąpienia w ogóle od wymierzenia kary i poprzestanie na orzeczeniu tylko środka karnego w wypadku przestępstw zagrożonych karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 3 lat albo karą łagodniejszego rodzaju, jeżeli stopień społecznej szkodliwości czynu nie jest znaczny, a środek karny będzie wystarczający dla osiągnięcia celów kary (art. 59 k.k.)⁸.

O zmianie roli kary pozbawienia wolności w zakresie zwalczania drobnej i średniej przestępczości świadczyły też dalsze zmiany. Mianowicie katalog kar (art. 32 k.k.) został ułożony według abstrakcyjnie ujętego stopnia dolegliwości: od kary najłagodniejszej (grzywny) do najsurowszej (kary dożywotniego pozbawienia wolności). Kara pozbawienia wolności ujęta wcześniej na pierwszym miejscu w katalogu kar w nowej regulacji została wymieniona na trzecim miejscu, po karach grzywny i ograniczenia wolności. Taki układ kar, jak podkreślono w uzasadnieniu do projektu Kodeksu karnego, ma wskazywać sędziemu ustawowe priorytety w wyborze rodzaju kary⁹, tj. pierwszeństwo kar nieizolacyjnych przed karą pozbawienia wolności. Równocześnie zmodyfikowano układ sankcji w części szczególnej

⁸ Zob. V. Konarska-Wrzošek, *Dyrektywy wyboru kary w polskim ustawodawstwie karnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2002, s. 114–141.

⁹ *Uzasadnienie rządowego projektu...*, op. cit., s. 137.

Kodeksu karnego, odwracając kolejność kar w sankcjach alternatywnych i rozpoczynając ich szeregowanie od grzywny, a nie od kary pozbawienia wolności, która została usytuowana na końcu.

Ważną zmianą w kontekście skracania czasu trwania kary pozbawienia wolności było obniżenie dolnej granicy kary pozbawienia wolności z trzech miesięcy do jednego miesiąca (art. 37 k.k.). Uznano, że zbyt wysokie minimum tej kary przyczyniło się do orzekania jej w wyższym wymiarze¹⁰. Jednocześnie dostrzeżono walory krótkoterminowej kary pozbawienia wolności jako krótkiej kary szokowej¹¹.

Oczywiście twórcy Kodeksu karnego nie ograniczyli się jedynie do zmian reformujących karę pozbawienia wolności. Dążenie do zmniejszenia znaczenia kary pozbawienia wolności w polityce kryminalnej wiązało się także z modyfikacją całego systemu karania. Zmierzano bowiem do stworzenia szerokiej możliwości stosowania kar wolnościowych i środków karnych, dając równocześnie sądom przy wymierzaniu kary za drobne i średniej wagi przestępstwa bardzo dużą swobodę w doborze kar i środków karnych¹².

Tabela 1. Kara pozbawienia wolności wśród skazań ogółem w latach 1999–2013

Rok	Skazania ogółem	Kara pozbawienia wolności					
		ogółem		bezwzględna		z warunkowym zawieszeniem wykonania	
		l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1999	207 492	153 445	74,0	26 083	12,6	127 362	61,4
2000	222 785	174 162	78,2	30 680	13,8	143 482	64,4
2001	315 013	221 762	70,4	36 943	11,7	184 819	58,7
2002	365 326	250 275	68,5	35 790	9,8	214 485	58,7
2003	415 933	269 643	64,8	36 588	8,8	233 055	56,0
2004	513 410	327 331	63,7	48 993	9,5	278 338	54,2
2005	504 281	334 378	66,3	42 969	8,5	291 409	57,8
2006	462 937	315 074	68,1	42 421	9,2	272 653	58,9
2007	426 377	294 826	69,1	37 685	8,8	257 141	60,3

¹⁰ Zob. A. Marek, *Prawo karne*, wyd. 10, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 254; F. Ciepły, *Sprawiedliwość racjonalizacja...*, op. cit., s. 253–254.

¹¹ Zob. M. Melezini, K. Kazmiruk, *Kara krótkoterminowego pozbawienia wolności a problem przeludnienia więzień*, w: *Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego w świetle kodyfikacji karnych z 1997 r. i propozycji ich zmian*, red. Z. Cwiakalski, G. Artymiak, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 577–591.

¹² A. Zoll, *Założenia politycznokryminalne...*, op. cit., s. 48–50. Zob. także: M. Melezini, *Założenia aksjologiczne...*, op. cit., s. 126–133.

Rok	Skazania ogółem	Kara pozbawienia wolności					
		ogółem		bezwzględna		z warunkowym zawieszeniem wykonania	
		l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
2008	420 729	289 269	68,7	38 495	9,1	250 774	59,6
2009	415 272	281 887	67,9	37 913	9,1	243 974	58,8
2010	432 891	290 669	67,1	39 582	9,1	251 087	58,0
2011	423 464	280 023	66,1	40 947	9,7	239 076	56,4
2012	408 107	265 876	65,1	41 691	10,2	224 185	54,9
2013	353 208	235 032	66,5	39 684	11,2	195 348	55,3

Źródło danych w liczbach bezwzględnych: Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Ministerstwa Sprawiedliwości (<https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie>); obliczenia własne.

Oczekiwania związane z racjonalizacją polityki karnej niestety nie spełniły się w praktyce wymiaru sprawiedliwości. Z danych statystycznych zamieszczonych w Tabeli 1 wynika, że w latach 1999–2013 kara pozbawienia wolności nieustannie była dominującym środkiem reakcji karnej. Udział skazań na karę pozbawienia wolności wśród skazań ogółem kształtował się w granicach 64–78%. Należy jednak zauważyć istotne różnice w zakresie stosowania dwóch różnych form wykonywania kary pozbawienia wolności. O ile udział bezwzględnej kary pozbawienia wolności nie był szczególnie wysoki, jako że w latach 1999–2013 wynosił 8,5–14%, o tyle udział kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania zawierał się w granicach od 54% do 64% skazań ogółem.

Zasadniczo przedstawiony obraz stosowania kary pozbawienia wolności nie powinien budzić większych zastrzeżeń, skoro zasada *ultima ratio* kary pozbawienia wolności odnosiła się wyłącznie do formy bezwzględnej tej kary. Problem polegał jednak na tym, że od wielu lat była nadużywana w praktyce kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Badania statystyczne wskazują, że tę formę reakcji na popełnione przestępstwa zastosowano wobec ponad połowy wszystkich skazań za przestępstwa, a dotyczyło to bardzo wysokiej liczby skazanych (rocznie 127–291 tysięcy osób). Masowości stosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania towarzyszyło znikome korzystanie z elementów probacyjnych tej instytucji w postaci dozoru i nakładania obowiązków. Negatywnym skutkiem braku faktycznego oddziaływania probacyjnego na skazanego był wzrost powrotności do przestępstwa¹³.

¹³ Zob. J. Skupiński, *Warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności*, w: *System Prawa Karnego. Tom 6. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, C.H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2010, s. 1062; T. Darkowski, *Warunkowe zawieszenie*

W piśmiennictwie zwracano też uwagę, że kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania najczęściej była orzekana w tzw. trybach konsensualnych, które umożliwiały jej stosowanie niezależnie od przesłanek wskazanych w art. 69 k.k., tj. od ustalenia pozytywnej prognozy kryminologicznej. Taka praktyka prowadziła do wielokrotnego skazywania tej samej osoby na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, zwiększając prawdopodobieństwo zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności. Równocześnie podkreślano, że sąd, orzekając karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, ustala rozmiar tej kary często na poziomie wyższym, nieproporcjonalnym do wagi czynu, niż gdyby orzekał tę karę bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. W rezultacie w przypadku zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności sprawcę drobnego czynu spotykała represja karna niewspółmierna do stopnia winy i do wagi popełnionego przestępstwa¹⁴.

Wadliwa praktyka stosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania prowadziła do bardzo częstego zarządzania wykonania orzeczonej kary pozbawienia wolności, istotnie powiększając ilość osób pozbawionych wolności i uniemożliwiając zmniejszenie liczby skazanych oczekujących na odbycie kary pozbawienia wolności.

Jeszcze w 1999 r. w zakładach karnych i aresztach śledczych przebywało 41 656 skazanych na karę pozbawienia wolności. W 2014 r. liczba skazanych wzrosła aż do 71 221. Współczynnik prizonizacji, który w 1999 r. wynosił 147 osób na 100 tys. mieszkańców, powiększył się do 221 osób w 2013 r. Polska – biorąc pod uwagę Unię Europejską – znalazła się w czołówce krajów o największych wartościach współczynnika prizonizacji (Polska – 217, Węgry – 186, Anglia i Walia – 148, Włochy – 106, Francja – 101, Niemcy – 79, Szwecja – 67). Równocześnie powiększyła się liczba orzeczonych i niewykonywanych kar pozbawienia wolności (z 28 761 w 2001 r. do 52 846 w 2014 r.) i liczba osób, których orzeczenia te dotyczyły (z 26 963 w 2001 r. do 42 709 w 2014 r.)¹⁵.

Diagnoza problemów związanych z rezultatami prowadzonej polityki karnej uzasadniała potrzebę dokonania istotnych zmian w Kodeksie karnym, przebudowujących system karania w taki sposób, by uczynić z kar nieizolacyjnych, tj. grzywny

wykonania kary – próba oceny potencjalnego wpływu nowelizacji na politykę karną, w: *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w założeniach nowej polityki karnej*, red. A. Adamski, M. Berent, M. Leciak, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 50–51.

¹⁴ Zob. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Znak, Kraków 2010, s. 483; J. Skupiński, *Warunkowe zawieszenie wykonania kary...*, op. cit., s. 1123; T. Darkowski, *Warunkowe zawieszenie...*, op. cit., s. 53–54. Zob. także M. Melezini, G.B. Szczygieł, *Warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności jako instrument polityki kryminalnej*, w: *Współczesne przekształcenia sankcji karnych – zagadnienia teorii, wykładni i praktyki stosowania*, red. P. Góralski, A. Muszyńska, Instytut Wydawniczy EuroPrawo, Warszawa 2018, s. 187–188; *Uzasadnienie projektu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2013, nr 4, s. 45–47.

¹⁵ Zob. T. Szymanowski, *Skazania na bezwzględne kary pozbawienia wolności jako następstwo nieefektywnej polityki karnej*, „Państwo i Prawo” 2014, nr 4, s. 87–89; A. Nawój-Śleszyński, *Problem przeludnienia więzień w Polsce w świetle rekomendacji R (99) 22 Rady Europy z 30 września 1999 r.*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2013, nr 81, s. 5–32; G.B. Szczygieł, *Kara pozbawienia wolności*, w: *System Prawa Karnego. Tom 6. Kary i inne środki reakcji...*, op. cit., s. 292–295.

i kary ograniczenia wolności, podstawowy środek reakcji karnej na przestępstwa drobne i średniej wagi, przy jednoczesnym ograniczeniu możliwości stosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Osiągnięcie takiego stanu rzeczy miała zagwarantować nowelizacja Kodeksu karnego z dnia 20 lutego 2015 r.¹⁶

Spośród licznych zmian wprowadzonych w przepisach Kodeksu karnego, największe znaczenie z perspektywy praktyki stosowania prawa miały zmiany polegające na radykalnym ograniczeniu możliwości orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, przy równoczesnym znaczącym poszerzeniu podstaw orzekania kar nieizolacyjnych oraz nowym ujęciu dyrektywy *ultima ratio* kary pozbawienia wolności.

Zgodnie z nowym brzmieniem art. 58 § 1 k.k., statuującym dyrektywę *ultima ratio* kary pozbawienia wolności, jeżeli ustawa przewiduje możliwość wyboru rodzaju kary, a przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat, sąd orzeka karę pozbawienia wolności tylko wtedy, gdy inna kara lub środek karny nie może spełnić celów kary. Zawarta w tym przepisie dyrektywa nadal nakazuje traktowanie kary pozbawienia wolności jako *ultima ratio*, ale w nowym ujęciu odnosi się zarówno do bezwzględnej kary pozbawienia wolności, jak i kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Jest to bardzo istotna zmiana, wzmacniająca prymat kar wolnościowych i środków karnych w wypadku wszystkich występków zagrożonych alternatywnie grzywną, karą ograniczania wolności oraz karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat. Modyfikacja brzmienia art. 58 § 1 k.k. obliuguje bowiem sąd do szczegółowego umotywowania decyzji o wyborze kary pozbawienia wolności nie tylko orzeczonej jako kara bezwzględna, ale także z warunkowym zawieszeniem jej wykonania oraz wskazania powodów uznania, że żadna z kar wolnościowych czy też środek karny nie może spełnić celów kary¹⁷. Trzeba dodać, że zmianie brzmienia art. 58 § 1 k.k. towarzyszyło równocześnie uchylene art. 58 § 2 k.k., ograniczającego formalnie możliwość orzekania grzywny z uwagi na sytuację majątkową sprawcy, która uzasadniała przekonanie, że sprawca grzywny nie uiści i nie będzie jej można ściągnąć w drodze egzekucji. Derogacja art. 58 § 2 k.k. ma zatem stanowić dodatkową zachętę do orzekania grzywny zamiast bezwzględnej kary pozbawienia wolności oraz kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania¹⁸.

Dążenie ustawodawcy do rozszerzenia podstaw orzekania kar nieizolacyjnych znalazło także wyraz w nowym rozwiązaniu przyjętym w art. 37a k.k., który to przepis zastąpił uchylony art. 58 § 3 k.k. Zgodnie z dodanym art. 37a k.k., jeżeli ustawa przewiduje zagrożenie karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat,

¹⁶ Ustawa z 20.02.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 396). Zob. także *Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych z 15 V 2014 r.*, druk nr 2393, s. 1–5.

¹⁷ Zob. V. Konarska-Wrzošek, w: *Kodeks karny. Komentarz*, 4. wydanie, red. R.A. Stefański, C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 448–449; J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 165–168.

¹⁸ Zob. J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015...*, op. cit., s. 168–171.

można zamiast tej kary orzec grzywnę albo karę ograniczenia wolności, o której mowa w art. 34 § 1a pkt 1 lub 4. Nie ulega wątpliwości, że wskazane rozwiązanie zmierza do ograniczenia stosowania kary pozbawienia wolności, zarówno bezwzględnej, jak i z warunkowym zawieszeniem jej wykonania¹⁹. Istotnie zwiększa zakres wypadków, w których możliwe jest wymierzenie sprawcy grzywny lub kary ograniczenia wolności, jako że unormowanie z art. 37a k.k. ma zastosowanie w obrębie przepisów karnych zarówno kodeksowych, jak i pozakodeksowych. Jedynym ograniczeniem jego zastosowania wynikającym z treści art. 37a k.k. jest zagrożenie karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat.

Trzeba odnotować, że w doktrynie prezentowane są rozbieżne stanowiska w kwestii zakresu zastosowania art. 37a k.k. Zdaniem niektórych przedstawicieli nauki art. 37a k.k. ma zastosowanie wyłącznie do sankcji jednorodnej (prostej) w postaci kary pozbawienia wolności nieprzekraczającej 8 lat²⁰. Inni dopuszczają możliwość stosowania art. 37a k.k. do sankcji złożonej kumulatywnie, w której obok kary pozbawienia wolności nieprzekraczającej 8 lat przewidziana jest grzywna kumulatywna²¹, a także do sankcji alternatywnej, w której kara pozbawienia wolności nieprzekraczająca 8 lat występuje w alternatywie z karą aresztu wojskowego, z karą ograniczenia wolności, z grzywną oraz z karą ograniczenia wolności i aresztu wojskowego²². W piśmiennictwie prezentowany jest też pogląd, że zakres zastosowania art. 37a k.k. obejmuje wszystkie typy czynów zabronionych, przewidujące karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat, niezależnie od tego, czy dany typ przestępstwa zagrożony jest innym rodzajem kary²³. Rozbieżność poglądów doktryny zaznacza się także w kwestii charakteru prawnego art. 37a k.k. W piśmiennictwie prezentowane jest stanowisko, że art. 37a k.k. stanowi modyfikację ustawowego zagrożenia karą za popełnienie czynów zabronionych. Współokreśla ustawowe zagrożenie w tych wypadkach, w których przepisy przewidują zagrożenie karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat. Zgodnie z tym poglądem przepis art. 37a k.k. przekształca sankcje proste zawierające zagrożenie karą pozbawienia wolności w sankcje alternatywne, zagrożone zarazem grzywną lub karą ograniczenia wolności²⁴. Według poglądu odmiennego, art. 37a k.k. stanowi

¹⁹ Zob. A. Grześkowiak, w: *Kodeks karny. Komentarz*, 5. wydanie, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 340–341; J. Kosonoga-Zygmunt, w: *Kodeks karny. Komentarz*, 4. wydanie..., op. cit., s. 340.

²⁰ Zob. A. Grześkowiak, w: *Kodeks karny. Komentarz*, 5. wydanie..., op. cit., s. 342; M. Mozgawa, w: *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, red. M. Mozgawa, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2014, s. 122; V. Konarska-Wrzosek, w: *Kodeks karny. Komentarz*, 2. wydanie, red. V. Konarska-Wrzosek, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 234; M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo karne*, 3. wydanie, C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 320.

²¹ Zob. V. Konarska-Wrzosek, w: *Kodeks karny. Komentarz*, 4. wydanie..., op. cit., s. 235.

²² Zob. J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian...*, op. cit., s. 89–90; J. Kosonoga-Zygmunt, w: *Kodeks karny. Komentarz*, 4. wydanie..., op. cit., s. 343–344.

²³ Zob. M. Małecki, *Stosowanie art. 37a k.k., Głosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 31.03.2016 r. (II KK 361/15), „Przegląd Sądowy” 2017, nr 3, s. 121–123; J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian...*, op. cit., s. 85.*

²⁴ Zob. J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian...*, op. cit., s. 85–94; M. Małecki, *Ustawowe zagrożenie karą i sądowy wymiar kary*, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015*, red. W. Wróbel, Krakowski Instytut Prawa Karnego Fundacja, Kraków 2015, s. 284–289; J. Giezek, *O sankcjach alternatywnych*

dyrektywę szczególną sądowego wymiaru kary, pozwalającą sądom orzekającym na zastosowanie kary wolnościowej (grzywny lub kary ograniczenia wolności) zamiast kary pozbawienia wolności przewidzianej w ustawowym zagrożeniu, tj. w sankcji²⁵. Niezależnie od rozbieżności doktrynalnych w kwestii charakteru prawnego art. 37a. k.k., niewątpliwym celem kryminalnopolitycznym regulacji jest znaczące poszerzenie możliwości orzekania grzywny lub kary ograniczenia wolności, a także ograniczenie stosowania kary pozbawienia wolności bezwzględnej oraz z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

Istotną zmianą skorelowaną z celami reformy prawa karnego stała się daleko idąca modyfikacja instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności, przy równoczesnej rezygnacji z możliwości warunkowego zawieszenia wykonania grzywny i kary ograniczenia wolności. Radykalnie ograniczono bowiem możliwość stosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary, obniżając górną granicę wymierzonej kary pozbawienia wolności, której wykonanie można warunkowo zawiesić z 2 lat do roku, dodając równocześnie nową przesłankę, która wyłączyła zastosowanie instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności wobec sprawcy, który w czasie popełnienia przestępstwa był skazany na karę pozbawienia wolności (bezwzględną lub z warunkowym zawieszeniem jej wykonania). Poza wskazanymi przesłankami spełnione musi być też wskazanie, że zastosowanie warunkowego zawieszenia wykonania kary będzie wystarczające dla osiągnięcia wobec sprawcy celów kary, a w szczególności zapobieżenia powrotowi do przestępstwa (art. 69 § 1 k.k.)²⁶. Gdy uwzględni się modyfikację treści dyrektywy z art. 58 § 1 k.k., który traktuje karę pozbawienia wolności (bezwzględną i z warunkowym zawieszeniem jej wykonania) jako *ultima ratio*, to okazuje się, że w wypadku ustawowych zagrożeń, które dają wybór między karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat a karami nieizolacyjnymi, iż możliwość zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia

oraz możliwości wyboru rodzaju wymierzonej kary, *Palestra* 2015, nr 7–8, s. 25–36; E. Hryniewicz-Lach, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Art. 1–116, 4. wydanie*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 640–641; J. Kosonoga-Zygmunt, w: *Kodeks karny. Komentarz, 4. wydanie*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2018, s. 342–343.

²⁵ Zob. V. Konarska-Wrzosek, *Szczególne dyrektywy sądowego wymiaru kary*, w: *System Prawa Karnego. Tom 5. Nauka o karze. Sądowy wymiar kary, 2. wydanie*, red. T. Kaczmarek, C.H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2017, s. 302–304; A. Grześkowiak, w: *Kodeks karny. Komentarz, 5. wydanie...*, op. cit., s. 343–344; M. Mozgawa, w: *Kodeks karny. Praktyczny komentarz...*, op. cit., s. 120; T. Bojarski, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. T. Bojarski, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 165; M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo karne...*, op. cit., s. 320; B.J. Stefańska, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 209–210.

²⁶ Więcej na temat zmian dotyczących warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności zob. A. Zoll, *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie i zamiana kary*, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015...*, op. cit., s. 436–438; J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian...*, op. cit., s. 223–224 i 237–282; J. Skupiński, *Warunkowe zawieszenie wykonania kary*, w: *System Prawa Karnego. Tom 6. Kary i inne środki reakcji prawnokarnej, 2. wydanie*, red. M. Melezini, C.H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2016, s. 1124–1136. Zob. także opracowania zamieszczone w książce – *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w założeniach nowej polityki karnej*, red. A. Adamski, M. Berent, M. Leciak, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 272.

wolności została ograniczona tylko do tych wypadków, gdy sąd uzna, że „inna kara lub środek karny nie może spełnić celów kary”.

Trzeba dodać, że zlikwidowano także związaną z tzw. trybem konsensualnym ulgę w odpowiedzialności karnej, związaną z możliwością warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności w wymiarze nawet do 5 lat, podczas gdy maksimum określone w art. 69 § 1 k.k. w pierwotnym brzmieniu wynosiło 2 lata. Ten zabieg legislacyjny wynikał z trafnej diagnozy, że nadużywanie tej formy reakcji karnej było istotną, o ile nie główną, przeszkodą w realizacji jednego z podstawowych celów kryminalnopolitycznych obowiązującego Kodeksu karnego, jakim było (i cały czas jest) doprowadzenie do stanu, w którym grzywna wespół z karą ograniczenia wolności stanie się podstawowym (ze statystycznego punktu widzenia) środkiem reakcji karnej w odniesieniu do „drobnej” i „średniej” przestępczości²⁷.

Radykalne ograniczenie możliwości zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności, wynikające ze znowelizowanego art. 69 § 1 k.k., spotkało się z licznymi zastrzeżeniami przedstawicieli nauki. Już Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego w oświadczeniu z dnia 20 maja 2014 r.²⁸, w którym ustosunkowała się do rozwiązań proponowanych w przyjętym przez Rząd w dniu 8 maja 2014 r. Projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, zwróciła uwagę, że realizacja propozycji drastycznego ograniczenia stosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności „grozi zwiększeniem populacji więziennej oraz koniecznością poniesienia dodatkowych kosztów finansowych i społecznych”.

Przyjęte następnie rozwiązania ocenione zostały jako nazbyt radykalne, choć cel i kierunek dokonywanych zmian spotkały się z akceptacją. W szczególności krytycznie oceniono obniżenie z 2 lat do roku górnej granicy orzeczonej kary pozbawienia wolności, której wykonanie może ulec warunkowemu zawieszeniu, z uwagi na wysokie prawdopodobieństwo zwiększenia liczby orzeczeń na karę bezwzględnego pozbawienia wolności, a także ze względu na rezygnację z bezpośredniego oddziaływania kuratora sądowego na skazanego w dłuższym czasie i „niezrozumienie roli dobrze wykonanej probacji”²⁹. Również ograniczenia podmiotowe dopuszczalności

²⁷ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk Nr 2393), pkt II. 4; J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian...*, op. cit., s. 203–204; J. Skupiński, J. Mierzwińska-Lorencka, w: *Kodeks karny. Komentarz*, 4. wydanie..., op. cit., s. 524–527.

²⁸ Oświadczenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego z dnia 22 maja 2014 r. (druk powielany).

²⁹ Zob. A. Zoll, *Regulacja warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności w ustawie z 20 lutego 2015 r.*, w: *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga Jubileuszowa Profesor Zofii Sienkiewicz*, red. M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łucarz, Wrocław 2015, s. 412; V. Konarska-Wrzosek, *Ustawowe przesłanki warunkowego zawieszenia wykonania kary po nowelizacji kodeksu karnego*, w: *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w założeniach nowej polityki karnej...*, op. cit., s. 168 i 180; J. Lachowski, *Ocena wybranych zmian w zakresie instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary w ustawie z 20 lutego 2015 r.*, w: *Problemy współczesnego prawa karnego...*, op. cit., s. 250–255; T. Szymanowski, *Nowelizacja kodeksu karnego z 2015 r.*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2015, nr 87, s. 19; P. Burzyński, *Zmiany normatywne w zakresie instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności – uwagi praktyczne*, w: *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w założeniach nowej polityki karnej...*, op. cit., s. 60–63.

warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności wykluczające stosowanie tej instytucji wobec sprawcy, który w czasie popełnienia przestępstwa nie był skazany na karę pozbawienia wolności, uznawane jest za zbyt daleko idące, za ograniczenie ogólnoprewencyjne, znacznie ograniczające możliwości indywidualizacji wymiaru kary, a przy tym obejmujące wielką liczbę wypadków³⁰.

Dążenie do ograniczenia stosowania kary pozbawienia wolności (bezwzględnej oraz z warunkowym zawieszeniem jej wykonania) znalazło także wyraz w wielu innych zmianach Kodeksu karnego, w szczególności we wprowadzeniu możliwości zamiany tzw. zawieszanej kary pozbawienia wolności na grzywnę lub karę ograniczenia wolności (art. 75a k.k.), w reformie kary ograniczenia wolności (art. 34–35 k.k.), która to kara ma stać się rzeczywistą alternatywą dla kary pozbawienia wolności (także z warunkowym zawieszeniem jej wykonania), wprowadzeniu możliwości orzeczenia wobec sprawcy tzw. kary mieszanej, tj. krótkoterminowej kary pozbawienia wolności oraz kary ograniczenia wolności (art. 37b k.k.), która „powinna być szczególnie atrakcyjna w przypadku poważniejszych występów”³¹, czy rozszerzeniu możliwości stosowania warunkowego umorzenia postępowania na wszystkie przestępstwa zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat (art. 66 k.k.).

Teraz należy zastanowić się, czy oczekiwania związane z reformą prawa karnego zrealizowały się w praktyce wymiaru sprawiedliwości i wpłynęły na zmianę pozycji kary pozbawienia wolności w strukturze kar orzeczonych.

Tabela 2. Kara pozbawienia wolności wśród skazań ogółem w latach 2014–2017

Rok	Skazania ogółem	Kara pozbawienia wolności					
		ogółem		bezwzględna		z warunkowym zawieszeniem wykonania	
		l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
2014	295 353	199 167	67,4	35 633	12,1	163 534	55,4
2015	260 034	167 028	64,2	33 952	13,1	133 076	51,2
2016	289 512	125 368	43,3	43 695	15,1	81 673	28,2
2017	241 436	99 346	41,1	44 527	18,4	54 818	22,7

Źródło danych: Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Ministerstwa Sprawiedliwości (<https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie>); obliczenia własne.

³⁰ J. Skupiński, *Zalety i wady instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary w założeniach nowej polityki karnej...*, op. cit., s. 190; V. Konarska-Wrzošek, *Ustawowe przesłanki stosowania...*, op. cit., s. 180; A. Zoll, *Regulacja warunkowego zawieszenia...*, op. cit., s. 412–413; J. Lachowski, *Ocena wybranych zmian...*, op. cit., s. 253–254.

³¹ *Uzasadnienie rządowego projektu...*, op. cit., s. 12.

Z danych statystycznych zamieszczonych w Tabeli 2 wynika, że w obrazie stosowania kary pozbawienia wolności po reformie prawa karnego z 2015 r. uwidoczniły się istotne zmiany, ale kierunek tych zmian nie zawsze jest zgodny z oczekiwaniami.

Przede wszystkim zgodnie z oczekiwaniami wydatnie zmniejszył się udział kary pozbawienia wolności wśród skazań ogółem, z 67,4% w 2014 r. do 41,1% w 2017 r., a więc aż o 26,3 punkta procentowego. W latach 2016–2017 udział kary pozbawienia wolności w strukturze kar orzeczonych po raz pierwszy od 1999 r. spadł poniżej 50%. Nie oznacza to jednak, że można już stwierdzić, iż kara pozbawienia wolności w praktyce wymiaru sprawiedliwości jest traktowana w kategoriach *ultima ratio*. Z analizy struktury orzeczonych kar wynika bowiem, że nadal kara pozbawienia wolności jest podstawowym środkiem reakcji prawnokarnej, skoro udział grzywny w 2017 r. wynosił 35,1%, a kary ograniczenia wolności 22,3%³².

Na podkreślenie zasługuje ogólny wzrost znaczenia kar nieizolacyjnych, tj. grzywny i kary ograniczenia wolności, w polityce karnej. W 2017 r. udział tego rodzaju kar łącznie ukształtował się na poziomie 57,4%, przewyższając udział kary pozbawienia wolności (41,1%). Nasuwa się zatem wniosek, że reforma prawa karnego z 2015 r. przyczyniła się do zwiększenia roli kar nieizolacyjnych w praktyce, które to kary stały się dominującą formą reakcji prawnokarnej na popełnienie przestępstwa.

Natomiast niepokojąca tendencja zarysowuje się w obrazie stosowania bezwzględnej kary pozbawienia wolności. Otóż z roku na rok wyraźnie zaznacza się wzrost częstotliwości stosowania bezwzględnej kary pozbawienia wolności. O ile w 2014 r. udział bezwzględnej kary pozbawienia wolności wynosił 12,1%, o tyle w 2017 r. powiększył się do 18,4%. Tak wysokiego udziału bezwzględnej kary pozbawienia wolności w strukturze kar orzeczonych nie odnotowano od chwili wejścia w życie Kodeksu karnego z 1997 r. Równocześnie wydatnie zwiększyła się liczba orzeczonych bezwzględnych kar pozbawienia wolności (z 35 633 w 2014 r. do 44 527 w 2017 r.). Jest to niewątpliwie negatywne zjawisko, które ma swoje przyczyny zwłaszcza w wydatnym ograniczeniu możliwości stosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Jego konsekwencją będzie zwiększająca się liczba orzeczonych kar pozbawienia wolności do wykonania, która współwyznacza populację więzienną.

Trzeba też mieć na uwadze, że w świetle aktualnie obowiązującego stanu prawnego bezwzględna kara pozbawienia wolności jest nie tylko karą samodzielną, ale stanowi także element tzw. kary mieszanej (bezwzględnej kary pozbawienia wolności i kary ograniczenia wolności). W 2017 r. tzw. kary mieszane zostały orzeczone wobec 2029 skazanych, przy czym w 20 przypadkach orzeczono karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Gdy zatem uwzględni się liczbę 2009 skazań na tzw. karę mieszaną, to okazuje się, że w 2017 r. liczba orzeczonych bezwzględnych kar pozbawienia wolności powiększyła się do 46 536, co stanowi 19,3% ogółu skazań.

Zgodnie z założeniami reformy prawa karnego, wydatnie zmniejsza się udział kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Jeszcze

³² Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych Wydziału Statystycznej Informacji Zarządcej Ministerstwa Sprawiedliwości.

w 2014 r. liczba orzeczonych kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania wynosiła 163 534, a udział tego środka reakcji karnej wśród skazań ogółem ukształtował się na poziomie 55,4%. W 2017 r. liczba orzeczonych kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania spadła do 54 818, czyli aż o 108 716, a udział w strukturze kar orzeczonych zmniejszył się do 22,7%, czyli aż o 32,7 punkta procentowego. W rezultacie kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania utraciła czołową pozycję wśród stosowanych środków reakcji karnej.

I można byłoby to zjawisko ocenić pozytywnie, w kategoriach traktowania przez praktykę wymiaru sprawiedliwości kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania jako *ultima ratio*, gdyby nie fakt, że równocześnie bezwzględna kara pozbawienia wolności przestaje być w praktyce uznawana jako kara *ultima ratio*. Na taki stan rzeczy niewątpliwie wpłynęło drastyczne ograniczenie ustawowych możliwości zastosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Doprowadziło to do sytuacji, w której z jednej strony – zgodnie z założeniami reformy prawa karnego – kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania została w pewnej części zastąpiona przez kary nieizolacyjne, tj. grzywnę i karę ograniczenia wolności, z drugiej jednak, wbrew oczekiwaniom ustawodawcy – karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania zastąpiła w pewnej części bezwzględna kara pozbawienia wolności.

Powstaje pytanie: czy zaobserwowane zmiany w obrazie stosowania kary pozbawienia wolności znalazły odzwierciedlenie w rozmiarach populacji więziennej?

Tabela 3. Tymczasowo aresztowani i odbywający kary

Pozbawieni wolności	2014 r.		2017 r.		30.09.2018 r.	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Ogółem	77 371	100,0	73 822	100,0	73 035	100,0
Tymczasowo aresztowani	6 238	8,1	7 239	9,8	7 476	10,2
Skazani	70 125	90,6	65 769	89,1	64 526	88,3
Ukarani	1 008	1,3	814	1,1	1 033	1,4

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości. Centralny Zarząd Służby Więziennej. Roczna informacja statystyczna za rok 2017 i Miesięczna informacja statystyczna – listopad 2018.

Z analizy danych prezentowanych w Tabeli 3 wynika, że w latach 2017–2018 (według stanu na dzień 30 listopada) liczba osób pozbawionych wolności w stosunku do 2014 r. zmniejszyła się. O ile w 2014 r. pozostawała na poziomie 77 371, o tyle w 2018 r. wynosiła 73 035. Zmniejszyła się także liczba osób skazanych odbywających karę pozbawienia wolności (z 70 125 do 64 526), co należy ocenić pozytywnie. Jednakże równocześnie powiększyła się liczba orzeczonych i niewykonanych kar pozbawienia wolności i liczba osób, których orzeczenia te dotyczyły.

I tak, liczba orzeczonych i niewykonywanych kar pozbawienia wolności wzrosła z 52 846 w 2014 r. do 54 989 według stanu na dzień 30 listopada 2018 r., a liczba osób, których orzeczenia te dotyczyły, powiększyła się z 42 709 w 2014 r. do 44 292 według stanu na dzień 30 listopada 2018 r.³³

Należy ponadto zwrócić uwagę na niepokojącą tendencję w zakresie stosowania tymczasowego aresztowania. Otóż wyraźnie powiększa się liczba osób tymczasowo aresztowanych. Jeszcze w 2014 r. liczba osób tymczasowo aresztowanych wynosiła 6 238, ale już w 2017 r. wzrosła do 7 239, a w 2018 r. (według stanu na dzień 30 listopada) – do 7 476 osób. Udział tymczasowo aresztowanych w populacji osób pozbawionych wolności powiększył się z 8,1% do 10,2%. W tym kontekście zauważyć wypada, że tymczasowe aresztowanie rzutuje na orzekanie bezwzględnej kary pozbawienia wolności, toteż wzrost populacji tymczasowo aresztowanych może następnie przełożyć się na wzrost orzekanych kar pozbawienia wolności i na ich wysokość.

Reasumując, należy stwierdzić, że kara pozbawienia wolności nadal nie jest traktowana w kategoriach *ultima ratio*, choć równocześnie zwiększa się rola kar nieizolacyjnych w polityce karnej. Wydaje się, że należy rozważyć – wielokrotnie zgłaszana w piśmiennictwie – propozycję rozszerzenia podstaw stosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Jest to środek probacyjny, którego znaczenie w polityce karnej jest ważne, a wprowadzone ograniczenia możliwości jego zastosowania – nazbyt restrykcyjne, czego skutkiem jest m.in. powiększający się udział bezwzględnych kar pozbawienia wolności wśród skazań ogółem oraz wzrastająca liczba orzeczonych i niewykonywanych bezwzględnych kar pozbawienia wolności.

BIBLIOGRAFIA

- Adamski A., Berent M., Leciak M., *Warunkowe zawieszenie wykonania kar w założeniach nowej polityki karnej*, Wolter Kluwer, Warszawa 2016.
- Bojarski T., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. T. Bojarski, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Burzyński P., *Zmiany normatywne w zakresie instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności – uwagi praktyczne*, w: *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w założeniach nowej polityki karnej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Cieply F., *Sprawiedliwościowa racjonalizacja wymiaru kary kryminalnej wobec współczesnych tendencji polityki karnej w Polsce*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017.
- Darkowski T., *Warunkowe zawieszenie wykonania kary – próba oceny potencjalnego wpływu nowelizacji na praktykę karania*, w: *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w założeniach nowej polityki karnej*, red. A. Adamski, M. Berent, M. Leciak, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Giezek J., *O sankcjach alternatywnych oraz możliwości wyboru rodzaju wymierzonej kary*, „Palestra” 2015, nr 7–8.

³³ Źródłem danych za 2018 r. jest Statystyka bieżąca Centralnego Zarządu Służby Więziennej (www.sw.gov.pl/dzial/statystyka).

- Grześkowiak A., w: *Kodeks karny. Komentarz*, 5. wydanie, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Hryniewicz-Lach E., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Art. 1–116*, 4. wydanie, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Konarska-Wrzosek V., w: *Kodeks karny. Komentarz*, 2. wydanie, red. V. Konarska-Wrzosek, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Konarska-Wrzosek V., *Dyrektywy wyboru kary w polskim ustawodawstwie karnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2002.
- Konarska-Wrzosek V., *Ustawowe przesłanki warunkowego zawieszenia wykonania kary po nowelizacji kodeksu karnego*, w: *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w założeniach nowej polityki karnej*, red. A. Adamski, M. Biernat, M. Leciak, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Konarska-Wrzosek V., *Szczególne dyrektywy sądowego wymiaru kary*, w: *System Prawa Karnego. Tom 5. Nauka o karze. Sądowy wymiar kary*, 2. wydanie, red. T. Kaczmarek, C.H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2017.
- Kosonoga-Zygmunt J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, 4. wydanie, red. R. A. Stefański, C. H. Beck, Warszawa 2018.
- Królikowski M., Zawłocki R., *Aksjologiczne i normatywne uwarunkowania odpowiedzialności karnej*, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, C.H. Beck, Warszawa 2015.
- Królikowski M., Zawłocki R., *Prawo karne*, 3. wydanie, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Lachowski J., *Ocena wybranych zmian w zakresie instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary w ustawie z 20 lutego 2015 r.*, w: *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga Jubileuszowa Profesor Zofii Sienkiewicz*, red. M. Bojarski, J. Brzeziński, K. Łucarz, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.
- Majewski J., *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Małecki M., *Stosowanie art. 37a k.k., Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 31.03.2016 r. (II KK 361/15)*, „Przeгляд Sądowy” 2017, nr 3.
- Małecki M., *Ustawowe zagrożenie karą i sądowy wymiar kary*, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015*, red. W. Wróbel, Krakowski Instytut Prawa Karnego Fundacja, Kraków 2015.
- Marek A., *Nowy Kodeks karny – zasady odpowiedzialności, nowa polityka karna*, „Monitor Prawniczy” 1997, nr 12.
- Marek A., *Prawo karne*, wydanie 10, C.H. Beck, Warszawa 2011.
- Melezini M., *Sankcje alternatywne wobec kary pozbawienia wolności w polskim prawie karnym na tle standardów międzynarodowych*, w: *Meandry prawa karnego i kryminalistyki. Księga jubileuszowa prof. zw. dra hab. Stanisława Pikulskiego*, red. J. Kasprzak, W. Cieślak, J. Nowicka, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2015.
- Melezini M., *System środków reakcji prawnokarnej. Rys historyczny*, w: *System Prawa Karnego. Tom 6. Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, 2. wydanie, red. M. Melezini, C. H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2016.
- Melezini M., *Środki karne jako instrument polityki kryminalnej*, Wydawnictwo Temida 2. Białystok, Białystok 2013.
- Melezini M., *Założenia aksjologiczne systemu reakcji karnej na przestępstwo na tle kodeksu karnego z 1997 roku*, w: *Aksjologiczne podstawy polskiego prawa karnego w perspektywie jego ewolucji*, red. A. Grześkowiak, I. Zgoliński, Wydawnictwo Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy. Bydgoszcz 2017.

- Melezini M., Kazmiruk K., *Kara krótkoterminowego pozbawienia wolności a problem przeludnienia więzień*, w: *Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego w świetle kodyfikacji karnych z 1997 r. i propozycji ich zmian*, red. Z. Ćwiakalski, G. Artymiak, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
- Melezini M., Szczygieł G.B., *Warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności jako instrument polityki kryminalnej*, w: *Współczesne przekształcenia sankcji karnych – zagadnienia teorii, wykładni i praktyki stosowania*, red. P. Góralski, A. Muszyńska, Instytut Wydawniczy EuroPrawo, Warszawa 2018.
- Mozgawa M., w: *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, red. M. Mozgawa, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2015.
- Nawój-Śleszyński A., *Problem przeludnienia więzień w Polsce w świetle rekomendacji R (99) 22 Rady Europy z 30 września 1999 r.*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2013, nr 81.
- Skupiński J., *Warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności*, w: *System Prawa Karnego. Tom 6. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, C. H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2010.
- Skupiński J., *Zalety i wady instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary po nowelizacji kodeksu karnego*, w: *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w założeniach nowej polityki karnej*, red. A. Adamski, M. Biernat, M. Leciak, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Skupiński J., Mierzwińska-Lorencka J., w: *Kodeks karny. Komentarz, 4. wydanie*, red. R.A. Stefański, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Stefańska B.J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Szczygieł G.B., *Kara pozbawienia wolności*, w: *System Prawa Karnego. Tom 6. Kary i inne środki reakcji prawnokarnej, 2. wydanie*, red. M. Melezini, C.H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2016.
- Szymanowski T., *Nowelizacja kodeksu karnego z 2015 r.*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2015, nr 87.
- Szymanowski T., *Recydywa w Polsce. Zagadnienia prawa karnego, kryminologii i polityki karnej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Szymanowski T., *Skazania na bezwzględne kary pozbawienia wolności jako następstwo nieefektywnej polityki karnej*, „Państwo i Prawo” 2014, nr 4.
- Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego*, w: *Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1997.
- Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych z 15 V 2014 roku*, druk nr 2393.
- Wróbel W., *Zasady wymiaru kary i środków karnych*, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I*, red. A. Zoll, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Znak, Kraków 2010.
- Zoll A., *Regulacje warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności w ustawie z 20 lutego 2015 r.*, w: *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga Jubileuszowa Profesor Zofii Sienkiewicz*, red. M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łucarz, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.
- Zoll A., *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie i zamiana kary*, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015*, red. W. Wróbel, Krakowski Instytut Prawa Karnego. Fundacja, Kraków 2015.
- Zoll A., *Założenia politycznokryminalne kodeksu karnego w świetle wyzwań współczesności*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 9–10.

IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE TREATING DEPRIVATION OF LIBERTY AS ULTIMA RATIO IN THE PRACTICE OF APPLYING CRIMINAL LAW

Abstract

The article discusses the issue concerning the implementation of the principle of treating a penalty of deprivation of liberty as ultima ratio in the practice of justice administration. The statutory solutions adopted in the original version of the Criminal Code of 1997 are the starting point of the analysis. It shows a new approach to the penalty of deprivation of liberty, which – as it was assumed – was to become a subsidiary penalty applied to petty crime. In practice, it turned out that an attempt to minimize the role of the penalty of deprivation of liberty in the penal policy was a failure, which resulted in a considerable size of prison population and a big number of offenders convicted and waiting for the penalty execution. A penalty of deprivation of liberty with conditional suspension of its execution adjudicated on a massive scale remained the basic means of penal response to petty crime. The diagnosis of the reasons for the actual situation became the basis for the criminal law reform of 2015. The article discusses the most important amendments to the provisions of the Criminal Code, which are to contribute to the increase in the importance of non-custodial penalties (a fine and a penalty of deprivation of liberty) and to limit the scope of application of the penalty of deprivation of liberty (its absolute type and with conditional suspension of its execution). The statistical overview of the penalty of absolute deprivation of liberty and the penalty of deprivation of liberty with conditional suspension of its execution presented in the article makes the author draw a conclusion that the penalty of deprivation of liberty is still treated as ultima ratio in the practice of justice administration. Despite a considerable decrease in the importance of the penalty of deprivation of liberty with conditional suspension of its execution in the penal policy and a growing share of non-custodial penalties in the structure of adjudicated penalties, the share of the penalty of absolute deprivation of liberty in all convictions is growing and the number of adjudicated and not executed penalties of absolute deprivation of liberty is also higher. That is why, the author expresses an opinion that failure in the implementation of the penal policy assumptions of the 2015 criminal law reform results from too drastic limitation of a possibility of applying the penalty of deprivation of liberty with conditional suspension of its execution. Therefore, she supports the proposals expressed in literature to extend grounds for adjudicating the penalty of deprivation of liberty with conditional suspension of its execution.

Key words: penalty of deprivation of liberty, penalty of deprivation of liberty with conditional suspension of its execution, criminal law reform, practice of justice administration, penal policy, non-custodial penalties, prison population

REALIZACJA ZASADY TRAKTOWANIA KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI JAKO ULTIMA RATIO NA PŁASZCZYŹNIE STOSOWANIA PRAWA KARNEGO

Streszczenie

Przedmiotem rozważań jest realizacja zasady traktowania kary pozbawienia wolności jako *ultima ratio* w praktyce wymiaru sprawiedliwości. Punktem wyjścia analizy są rozwiązania ustawowe przyjęte w pierwotnym brzmieniu Kodeksu karnego z 1997 r., ukazujące nowe podejście do kary pozbawienia wolności, która w założeniu miała stać się karą subsydiarną w odniesieniu do drobnej i średniej przestępczości. W praktyce okazało się, że próba zminimalizowania roli kary pozbawienia wolności w polityce karnej nie powiodła się, czego rezultatem był wysoki poziom populacji więziennej oraz duża liczba osób skazanych na karę pozbawienia wolności i oczekujących na jej wykonanie. Podstawowym środkiem reakcji karnej na przestępstwa drobne i średniej wagi pozostawała niezmiennie kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, orzekana na masową skalę. Diagnoza przyczyn zaistniałych niepowodzeń stała się podłożem reformy prawa karnego z 2015 r. W opracowaniu omówiono najważniejsze zmiany w przepisach Kodeksu karnego, które mają przyczynić się do zwiększenia roli kar nieizolacyjnych (grzywny i kary ograniczenia wolności) i ograniczenia zakresu stosowania kary pozbawienia wolności (bezwzględnej i z warunkowym zawieszeniem jej wykonania). Prezentowany w opracowaniu statystyczny obraz bezwzględnej kary pozbawienia wolności oraz kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania skłonił autorkę do wniosku, że kara pozbawienia wolności nadal nie jest traktowana w praktyce wymiaru sprawiedliwości jako *ultima ratio*. Pomimo wydatnego ograniczenia znaczenia kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania w polityce karnej i rosnącego udziału kar nieizolacyjnych w strukturze kar orzeczonych, powiększa się udział bezwzględnej kary pozbawienia wolności wśród skazań ogółem oraz wzrasta liczba orzeczonych i niewykonanych bezwzględnych kar pozbawienia wolności. Autorka wyraża pogląd, że na niepowodzenia w zakresie realizacji założeń politycznokryminalnych reformy prawa karnego z 2015 r. rzutują nazbyt drastyczne ograniczenia możliwości zastosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. W związku z tym przyłącza się do zgłaszanych w piśmiennictwie postulatów rozszerzenia podstaw orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

Słowa kluczowe: kara pozbawienia wolności, kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania, reforma prawa karnego, praktyka wymiaru sprawiedliwości, polityka karna, kary nieizolacyjne, populacja więzienna

EJECUCIÓN DEL PRINCIPIO DE TRATAR LA PENA DE PRIVACIÓN DE LIBERTAD COMO ULTIMA RATIO DESDE LA PERSPECTIVA DE APLICACIÓN DE DERECHO PENAL

Resumen

Se analiza la ejecución del principio de tratar la pena de privación de libertad como ultima ratio en la práctica. Se parte de análisis de regulaciones legales adoptadas en la primera ver-

sión del código penal de 1997 que demuestra nueva aproximación a la pena de privación de libertad que debería ser una pena subsidiaria en la delincuencia pequeña y mediana. En la práctica, resulta que el intento de minimizar el papel de la pena de privación de libertad en la política penal fracasó, cuyo resultado fue un nivel alto de la población prisionera y elevado número de personas condenadas a la pena de privación de libertad y que esperaban su ejecución. La medida de reacción penal básica para los delitos de pequeña y mediana gravedad era la pena de privación de libertad con la suspensión condicional de su ejecución que se dictaba en escala masiva. El análisis de fracaso ocurrido fue objeto de reforma de derecho penal en 2015. El artículo analiza las modificaciones más importantes del código penal que han de incrementar el papel de penas no privativas de libertad (multa y pena de restricción de libertad) y reducir el ámbito de aplicación de la pena de privación de libertad (sin suspensión y con suspensión condicional de su ejecución). Las estadísticas presentadas en el artículo de la pena de privación de libertad sin la suspensión condicional de su ejecución y de la pena de privación de libertad con la suspensión condicional de su ejecución le llevan a la autora a la conclusión que la pena de privación de libertad sigue siendo sin tratarla en la práctica como la última ratio. A pesar de limitar de forma sustancial la importancia de la pena de privación de libertad con la suspensión condicional de su ejecución en la política penal y aumentar la participación de penas no privativas de libertad, dentro de las penas impuestas, se aumenta la participación de la pena de privación de libertad sin la suspensión condicional de su ejecución en las condenas totales y se aumenta el número de penas de privación de libertad sin la suspensión condicional de su ejecución que son impuestas y no ejecutadas. La autora sostiene que al fracaso en el ámbito de ejecución de principios de política criminal de la reforma de derecho penal en 2015 contribuyen limitaciones demasiado drásticas para poder aplicar la pena de privación de libertad con la suspensión condicional de su ejecución. Por lo tanto, se junta a los postulados de la doctrina de ampliar requisitos para aplicar la pena de privación de libertad con la suspensión condicional de su ejecución.

Palabras claves: pena de privación de libertad, pena de privación de libertad con la suspensión condicional de su ejecución, reforma de derecho penal, práctica judicial, política penal, penas no privativas de libertad, población prisionera

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПА ИНТЕРПРЕТАЦИИ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ КАК ПОСЛЕДНЕГО ДОВОДА – ULTIMA RATIO – В РАМКАХ СОБЛЮДЕНИЯ УГОЛОВНОГО ПРАВА.

Резюме

Предмет исследования – реализация принципа интерпретации наказания в виде лишения свободы как последнего довода – ultima ratio – в судебной практике. Точкой отсчёта для анализа служат законодательные решения, принятые в первоначальном варианте Уголовного кодекса от 1997 года, указывающие на новый подход к наказанию в виде лишения свободы, которое концептуально должно было выступать в качестве субсидиарной ответственности в отношении преступлений малой и средней тяжести. Как показала практика, попытка минимизировать роль наказания в виде лишения свободы оказалась

безуспешной, результатом чего были перегруженность мест лишения свободы, большое количество приговорённых к наказанию в виде лишения свободы и ожидающих приведения в исполнение данного приговора. В качестве основного средства уголовного преследования за преступления малой и средней тяжести всегда выступало наказание в виде лишения свободы с условным приостановлением его исполнения, определяемое на массовом уровне. Диагностика причин упомянутых сложностей стала основанием для реформы уголовного права 2015 года. В статье рассматриваются наиболее важные изменения в положениях Уголовного кодекса, целью которых является повышение актуальности роли наказаний, не связанных с лишением свободы (штрафы и наказания в виде ограничения свободы), и ограничение объёма применения наказания в виде лишения свободы (до абсолютного наказания и с условным приостановлением его исполнения). Представленный в исследовании статистический вывод об абсолютном наказании в виде лишения свободы, а также наказания в виде лишения свободы с условным приостановлением его исполнения позволил Автору прийти к заключению, что наказание в виде лишения свободы по-прежнему не воспринимается в практике правосудия как *ultima ratio*. Несмотря на существенное ограничение значимости наказания в виде лишения свободы с условным приостановлением его исполнения в уголовной политике и возрастающего количества наказаний, не связанных с лишением свободы, среди определяемых наказаний растёт коэффициент безусловных наказаний в виде лишения свободы среди общего количества наказаний, а также увеличивается количество определенных судом и не приведенных в исполнение безусловных наказаний в виде лишения свободы. Автор высказывает мнение, что трудности и недостатки реализации политико-криминалистических принципов реформы уголовного законодательства 2015 года являются следствием чрезвычайно радикальных ограничений возможностей применения наказания в виде лишения свободы с условным приостановлением его исполнения. В связи с этим автор присоединяется к предлагаемым в предметной литературе постулатам, связанным с расширением оснований для определения наказания в виде лишения свободы с условным приостановлением его исполнения.

Ключевые слова: наказание в виде лишения свободы, наказание в виде лишения свободы с условным приостановлением его исполнения, реформа уголовного права, практика правосудия, уголовная политика, наказание, не связанное с лишением свободы, тюремное население

DIE BEHANDLUNGSREGELVOLLSTRECKUNG DER FREIHEITSSTRAFE ALS ULTIMA RATIO AUF EBENE DER STRAFRECHTSANWENDUNG

Zusammenfassung

Der Erörterungsgegenstand ist die Behandlungsregel der Freiheitsstrafe als *ultima ratio* in der Gerichtsbarkeitspraxis. Als Ausgangspunkt der Analyse dienen gesetzliche Lösungen angenommen im primären Wortlaut des Strafgesetzes von 1997, welcher eine neue Herangehensweise zur Freiheitsstrafe bietet, welche voraussetzend eine subsidiäre Strafe in Bezug auf minderwertiges oder durchschnittliches Verbrechen werden sollte. Die Praxis hat jedoch

bewiesen, dass die Minimalisierungsprobe der Rolle der Freiheitsstrafe in der strafrechtlichen Politik misslungen ist, was mit einer hohen Gefängnispopulation resultierte und auch eine hohe Anzahl von zur Freiheitsstrafe Verurteilten erwartete deren Vollstreckung. Das Hauptmittel der Strafreaktion minderwertige oder durchschnittliche Verbrechen blieb unveränderlich die Freiheitsstrafe auf konditioneller Bewährung deren Vollstreckung, erkannt im großen Ausmaß. Die Ursachendiagnose der aufgetretenen Misserfolge lag zugrunde eine Strafrechtsreform im Jahre 2015. In dieser Bearbeitung wurden die wichtigsten Änderungen in den Regelungen des Strafgesetzbuches beschrieben, welche zur Rollenverstärkung von nicht Freiheit entziehenden Strafen (Bußen und Freiheitsstrafen) und zur Beschränkung des Anwendungsgebietes der Freiheitsstrafe in Form von bedingungslos gegeben falls auf bedingter Bewährung deren Vollstreckung beitragen sollen. Die in dieser Bearbeitung dargestellte statistische Illustration der bedingungslosen Freiheitsstrafe und der Freiheitsstrafe auf bedingte Vollstreckungsbewährung hat die Autorin zur Folgerung geneigt, dass die Freiheitsstrafe weiterhin nicht als ultima ratio in der Gerichtsbarkeitspraxis betrachtet wird. Trotz wesentlicher Beschränkung der Bedeutung der Freiheitsstrafe auf bedingte Vollstreckungsbewährung in der Strafpönalisierung und trotz wachsenden Anteils der nicht Freiheit entziehenden Strafen in der Struktur von erkannten Strafen vergrößert sich der Anteil von bedingungslosen Freiheitsstrafen unter der allgemeinen Verurteilungsanzahl, und es wächst diejenige von erkannten und nicht vollstreckten bedingungslosen Freiheitsstrafen. Die Autorin vertritt die Meinung, dass die Misserfolge in Bezug auf Abwicklung politisch-krimineller der Voraussetzungen der Strafrechtsreform von 2015 allzu einschneidende Einschränkungen der Freiheitsstrafenanwendung auf bedingter Vollstreckungsbewährung beeinflusst haben. Demnach schließt sich die Autorin zu den eingehenden Postulaten im Schrifttum einer Regelausbreitung der Freiheitsstrafenerkennung auf bedingter Vollstreckungsbewährung.

Schlüsselwörter: Freiheitsstrafe, Freiheitsstrafe auf bedingter Vollstreckungsbewährung, Strafrechtsreform, Gerichtsbarkeitspraxis, Strafpolitik, nicht Freiheit entziehende Strafen, Gefängnispopulation

MISE EN ŒUVRE DU PRINCIPE DU TRAITEMENT DE L'EMPRISONNEMENT EN TANT QU'ULTIMA RATIO SUR LE NIVEAU D'APPLICATION DU DROIT PÉNAL

Résumé

Le sujet à examiner est la mise en œuvre du principe du traitement de l'emprisonnement en tant qu'ultima ratio dans l'exercice de la justice. Le point de départ de l'analyse est constitué par les solutions législatives adoptées dans le libellé initial du Code pénal de 1997, montrant une nouvelle approche de la peine d'emprisonnement, censée être une peine de substitution pour les crimes de petite et moyenne gravité. En pratique, il s'est avéré que la tentative visant à minimiser le rôle de la peine d'emprisonnement dans la politique pénale a échoué, ce qui a entraîné une forte population carcérale et un grand nombre de personnes condamnées à l'emprisonnement et en attente de son exécution. Le moyen fondamental de réaction pénale aux crimes de petite et moyenne gravité consistait invariablement en une peine d'emprisonnement.

ment assortie d'une suspension conditionnelle de son exécution, prononcée à grande échelle. Le diagnostic des causes d'échec est devenu la base de la réforme du droit pénal de 2015. L'étude examine les modifications les plus importantes apportées aux dispositions du code pénal, qui doivent contribuer à renforcer le rôle des peines non privatives de liberté (une amende et la peine de limitation de la liberté) et à limiter la portée de l'emprisonnement (absolue et avec suspension conditionnelle de son exécution). Le tableau statistique de l'emprisonnement absolu et de l'emprisonnement avec suspension conditionnelle de son exécution présenté dans l'étude a amené l'auteur à conclure que la peine de privation de liberté n'est toujours pas traitée dans la pratique de la justice comme un *ultima ratio*. Malgré l'importante limitation du sens de l'emprisonnement avec suspension conditionnelle de son exécution dans la politique pénale et la part croissante des peines non privatives de liberté dans la structure des peines prononcées, la part de l'emprisonnement absolu dans le total des condamnations augmente, de même que le nombre de peines d'emprisonnement absolues prononcées et non exécutées. L'auteur exprime l'opinion que les limitations trop sévères de la possibilité d'appliquer une peine d'emprisonnement avec suspension conditionnelle de son exécution affectent l'échec de la mise en œuvre des principes politiques et pénaux de la réforme du droit pénal de 2015. À cet égard, elle rejoint les postulats proposés dans la littérature d'étendre les motifs pour prononcer la peine d'emprisonnement avec suspension conditionnelle de son exécution.

Mots-clés : peine d'emprisonnement, peine d'emprisonnement avec suspension conditionnelle de son exécution, réforme du droit pénal, exercice de la justice, politique pénale, peines non privatives de liberté, population carcérale

ATTUAZIONE DEL PRINCIPIO DEL TRATTAMENTO DELLA PENA DI RECLUSIONE COME ULTIMA RATIO A LIVELLO DI APPLICAZIONE DEL DIRITTO PENALE

Sintesi

L'argomento in discussione è l'attuazione del principio del trattamento della pena di reclusione come *ultima ratio* nella prassi del sistema giudiziario. Il punto di partenza dell'analisi sono le soluzioni legislative adottate nella versione originale del codice penale del 1997, che mostrano un nuovo approccio alla pena di reclusione, con la supposizione che essa doveva diventare una punizione sussidiaria per i reati di piccola e media criminalità. Nella prassi si è rivelato che il tentativo di minimizzare il ruolo della pena di reclusione nella politica penale è fallito, il che ha portato a un alto livello di popolazione carceraria e a un gran numero di persone condannate a una pena detentiva e in attesa della sua esecuzione. La pena di reclusione con sospensione condizionale (inflitta su larga scala) rimaneva sempre la misura di base della reazione penale ai reati minori e di media gravità. La diagnosi delle cause del fallimento è stata la base per la riforma del diritto penale del 2015. L'articolo discute le modifiche più importanti delle disposizioni del codice penale, che contribuiranno all'aumento del ruolo delle sanzioni non detentive (multe e sanzioni per restrizione della libertà) e alla limitazione dell'ambito di applicazione della pena di reclusione (quella senza sospensione e con sospensione condizionale). Il quadro statistico della pena di reclusione senza sospensione e quella

con sospensione condizionale, presentato nello studio ha portato l'Autrice alla conclusione che la pena di reclusione non viene ancora trattata come *ultima ratio* nella prassi del sistema giudiziario. Nonostante la significativa limitazione dell'importanza della pena di reclusione con sospensione condizionale nell'ambito della politica penale e della crescente partecipazione delle pene non detentive nella struttura delle pene inflitte, la totale delle pene di reclusione senza sospensione sul numero totale delle pene è in aumento (lo stesso per quanto riguarda il numero di pene di reclusione senza sospensione inflitte e non eseguite). L'Autrice ritiene che il fallimento nell'ambito dell'attuazione dei presupposti politici e penali della riforma del diritto penale del 2015 viene causato da restrizioni troppo drastiche alla possibilità di applicare la pena di reclusione con sospensione condizionale. A questo proposito, l'Autrice si unisce ai postulati riportati nella letteratura per estendere le basi dell'infliggere la pena di reclusione con sospensione condizionale.

Parole chiave: pena detentiva, pena detentiva con sospensione condizionale dell'esecuzione, riforma del diritto penale, prassi del sistema giudiziario, politica penale, pene non detentive, popolazione carceraria

Cytuj jako: Melezini M., *Implementation of the principle treating deprivation of liberty as ultima ratio in the practice of applying criminal law* [Realizacja zasady traktowania kary pozbawienia wolności jako *ultima ratio* na płaszczyźnie stosowania prawa karnego], „Ius Novum” 2019, vol. 13, nr 2, s. 51–73. DOI: 10.26399/iusnovum.v13.2.2019.16/m.melezini

Cite as: Melezini, M. (2019). 'Implementation of the principle treating deprivation of liberty as *ultima ratio* in the practice of applying criminal law'. *Ius Novum*, vol. 13 (2): 51–73. DOI: 10.26399/iusnovum.v13.2.2019.16/m.melezini

